

СІЧКО С. О.,

здобувач кафедри

кримінального процесу

*(Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого)*

УДК 343.131

**ОБ'ЄДНАННЯ І ВИДІЛЕННЯ МАТЕРІАЛІВ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ:
ПИТАННЯ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ**

Стаття присвячена дослідженню дискусійних серед науковців окремих питань поняття та сутності правового інституту об'єднання і виділення матеріалів досудового розслідування. Досліджуються основні складові частини такого правового інституту, зокрема аналізуються підстави об'єднання та виділення матеріалів кримінальних проваджень. Акцентується увага на недосконалості чинного кримінального процесуального законодавства в частині неможливості об'єднання в одному провадженні досудових розслідувань про злочини, вчинені з необережності. Крім того, вказується на потребу вдосконалення підстав об'єднання кримінальних проваджень у справах приватного обвинувачення у разі наявності зустрічних обвинувачень. У статті аналізуються висловлені вченими підходи щодо вдосконалення чинного кримінального процесуального законодавства та на цій основі формулюються власні пропозиції.

Ключові слова: *кримінальне провадження, загальні положення, органи досудового розслідування, об'єднання і виділення матеріалів досудового розслідування.*

Статья посвящена исследованию дискуссионных среди ученых отдельных вопросов понятия и сущности правового института объединения и выделения материалов досудебного расследования. Исследуются основные элементы такого этого института, в частности анализируются основания объединения и выделения материалов уголовных производств. Акцентируется внимание на несовершенство действующего уголовного процессуального законодательства в части невозможности объединения в одном производстве досудебных расследований о преступлениях, совершенных по неосторожности. Кроме того, указывается на необходимость совершенствования оснований объединения уголовных производств по делам частного обвинения при наличии встречных обвинений. В статье анализируются высказанные учеными подходы по совершенствованию действующего уголовного процессуального законодательства и на этой основе формулируются собственные предложения.

Ключевые слова: *уголовное производство, общие положения, органы досудебного расследования, объединение и выделение материалов досудебного расследования.*

The article is devoted to the study of discussion among scientists of individual issues of the concept and essence of the legal institution of association and the selection of materials of pre-trial investigation. The main components of such a legal institution are investigated, in particular, the grounds for combining and separating criminal proceedings materials are analyzed. Attention is focused on the imperfection of the current criminal procedural legislation in terms of the impossibility of combining

pre-trial investigations into crimes committed by negligence in one proceeding. In addition, it points to the need to improve the grounds for combining criminal proceedings in private prosecution cases in the presence of counter accusations. The article analyzes the approaches expressed by scientists to improve the existing criminal procedural legislation and form their own proposals on this basis.

Key words: *criminal proceedings, general provisions, pretrial investigation authorities, association and selection of pre-trial investigation materials.*

Вступ. Актуальність дослідження питань об'єднання та виділення матеріалів кримінального провадження зумовлена насамперед поширеністю у практичній діяльності слідчих і прокурорів ситуацій, у яких виникає необхідність прийняття таких рішень, а також наявністю в чинному кримінальному процесуальному законодавстві окремих прогалин правового регулювання, зокрема, щодо неможливості розслідування в одному провадженні злочинів, учинених із необережності, та у разі наявності зустрічних обвинувачень у справах приватного обвинувачення. У чинному КПК України відсутній порядок дій слідчого в ситуаціях, якщо він самостійно встановлює наявність підстав для об'єднання (а так само виділення) матеріалів досудового розслідування. Серед науковців, які досліджували зазначені питання, відсутня єдність у підходах щодо можливого вирішення таких ситуацій, і це, у свою чергу, ніяк не сприяє виробленню консолідованих позицій щодо подальшого вдосконалення кримінального процесуального законодавства та подолання низки негативних явищ, які виникають у діяльності органів досудового розслідування та прокуратури.

Дослідженню різних аспектів правового регулювання об'єднання та виділення матеріалів кримінальних проваджень приділили увагу у своїх працях такі вчені, як В.В. Вапнярчук, О.А. Калганова, В.В. Павловський, І.В. Проданик, І.Ю. Потьомкін, В.О. Рибалко, А.О. Филістин та інші.

Постановка завдання. Метою дослідження у статті є розроблення науково обґрунтованих пропозицій щодо вдосконалення чинного кримінального процесуального законодавства з об'єднання та виділення матеріалів кримінальних проваджень.

Результати дослідження. Питання об'єднання і виділення матеріалів досудового розслідування врегульовано ст. 217 КПК України. У літературі зазначається, що метою прийняття рішень як про об'єднання, так і про виділення матеріалів досудового розслідування, є необхідність забезпечення всебічності, повноти та неупередженості досудового розслідування. Вказівка на мету таких процесуальних рішень у край важлива, оскільки йдеться про реалізацію дискреційних повноважень прокурора. А саме в тексті ст. 217 КПК України вказано, що «у разі необхідності в одному провадженні можуть бути об'єднані матеріали досудових розслідувань...», тобто для правозастосовника визначено досить широкі межі розсуду щодо визначення наявності необхідності прийняття відповідного рішення [3, с. 281–283]. Отже, законодавець обмежується лише загальною вказівкою на умови прийняття такого рішення, і в кожному конкретному кримінальному провадженні правозастосовником має бути на власний розсуд визначена доцільність такого рішення.

Загалом, спільне розслідування злочинів, учинених у співучасті, має чимало переваг. Воно дає можливість правильно оцінити роль кожного співучасника, належно встановити обставини, що входять у предмет доказування, сприяє процесуальній економії, збільшує доказову базу, дає змогу правильно встановити розмір заподіяної шкоди кожним із співучасників [7]. Відповідно до ст. 217 КПК України матеріали досудових розслідувань можуть бути об'єднані в одному провадженні або виділені в окреме. Спираючись на зміст указаної норми, можна припустити, що фактичною підставою для прийняття одного з цих рішень є достатні дані про те, що одна особа вчинила кілька кримінальних правопорушень або дві чи більше осіб вчинили одне чи більше кримінальних правопорушень; якщо є достатні підстави вважати, що правопорушення вчинені однією особою (групою осіб) [2; 3, с. 281–283]. Крім того, окремі вчені роблять висновок, що матеріали досудових розслідувань можуть

бути об'єднані, коли має місце зв'язок проваджень (слідств) за зв'язком проваджень) (абз. 2 ч. 2, абз. 2 ч. 3, ч. 7 ст. 216 КПК України) [3, с. 281]. На нашу думку, чинний КПК України варто доповнити положенням, яке б прямо передбачало можливість об'єднання таких кримінальних проваджень. Випадки для об'єднання матеріалів досудового розслідування не передбачають їх розширювального тлумачення, у зв'язку з чим об'єднання матеріалів розслідування з мотивів практичної доцільності з урахуванням обставин, прямо не вказаних у законі, треба вважати такими, що не відповідають вимогам закону і не виключають визнання отриманих після такого об'єднання доказів недопустимими (ст. 217 КПК) [3, с. 281–283].

Відповідно до ч. 7 ст. 217 КПК України днем початку досудового розслідування у провадженні, в якому об'єднані матеріали кількох досудових розслідувань, є день початку розслідування того провадження, яке розпочалося раніше [2]. Відповідно до ч. ч. 4 і 5 ст. 219 КПК України загальний строк досудового розслідування за об'єднання кримінальних проваджень визначається: 1) у провадженнях, які розслідувалися в один проміжок часу, – шляхом поглинання меншого строку більшим; 2) у провадженнях, які розслідувалися в різні проміжки часу, – шляхом додавання строків досудового розслідування по кожному з таких проваджень, які не пересікаються, в межах строків досудового розслідування злочину, який передбачає найбільш тривалий строк досудового розслідування з урахуванням можливості його продовження. Обрахований відповідно до вищезазначеного положення загальний строк досудового розслідування в об'єднаному кримінальному провадженні визначається прокурором, про що ним вноситься відповідна постанова. У разі необхідності одночасно з обрахуванням загального строку в об'єднаному кримінальному провадженні може бути вирішено питання його продовження [2; 3, с. 281–283].

Жодним чином не оспороюючи вичерпність закріплених у КПК України підстав для об'єднання матеріалів кримінального провадження, варто звернути увагу на існування низки прогалин у їх правовому регулюванні. Насамперед, варто підтримати позиції вчених, які констатують, що КПК 2012 р. не містить підстав для об'єднання зустрічних заяв у провадженнях у формі приватного обвинувачення в одне провадження [7, с. 11]. В.О. Рибалко і А.О. Филистин зазначають, що об'єднання в одному провадженні зустрічних обвинувачень дасть змогу уникнути дублювання слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій. А також винуватість особи, яка обвинувачується у вчиненні одного кримінального правопорушення, у таких справах прямо залежить від доведеності обставин іншого кримінального правопорушення, адже предмет доказування в цих справах практично збігається. Окреме провадження може призвести до того, що для одного з підозрюваних фактично набуде преюдиційного значення рішення щодо іншого провадження [7, с. 267]. На нашу думку, варто мати на увазі також можливість підозрюваного, провадження щодо якого закрито через відмову потерпілого підтримувати обвинувачення, подати заяву про вчинення злочину щодо нього потерпілим (наприклад, у разі взаємного заподіяння побоїв чи легких тілесних ушкоджень). Така ситуація є прогалиною у правовому регулюванні, і варто підтримати пропозиції щодо її усунення шляхом внесення відповідних змін до КПК.

Підстава об'єднання матеріалів кримінальних проваджень у разі спільного вчинення кількома особами одного кримінального правопорушення більшістю дослідників розуміється як вчинення злочину у співучасті. Однак співучасть відповідно до положень КК України може мати місце лише під час учинення умисних злочинів. Водночас не є рідкістю випадки, коли внаслідок необережних дій двох і більше осіб відбулася одна подія, яка має ознаки кримінального правопорушення. Найбільш типовими такими випадками є одночасне порушення правил безпеки дорожнього руху кількома водіями, що спричинило дорожньо-транспортну подію, неналежне виконання обов'язків кількома працівниками, що виконують роботи з механізмами, верстатами, на будівництві тощо. На нашу думку, варто було б доповнити КПК України відповідними положеннями, які б давали змогу об'єднувати матеріали досудових розслідувань щодо кількох осіб, внаслідок необережних дій яких настав один злочинний результат. Крім того, це сприяло б також процесуальній економії, оскільки відпала б потреба дублювання окремих слідчих (розшукових) дій, проведення окремих судових розглядів щодо кожного обвинуваченого тощо.

Згідно з ч. 3 ст. 217 КПК у разі необхідності матеріали досудового розслідування щодо одного або кількох кримінальних правопорушень можуть бути виділені в окреме провадження, якщо одна особа підозрюється у вчиненні кількох кримінальних правопорушень або дві чи більше особи підозрюються у вчиненні одного чи більше кримінальних правопорушень (отож закон не передбачає можливості прийняття рішення про виділення матеріалів досудового розслідування в окреме провадження, якщо одна особа підозрюється у вчиненні одного кримінального правопорушення) [3, с. 281–283]. На відміну від об'єднання кримінальних проваджень, у ст. 217 КПК України не передбачено переліку підстав виділення матеріалів кримінальних проваджень. Однак в інших статтях КПК передбачає випадки можливого виділення матеріалів досудового розслідування, зокрема, йдеться про ч. 3 ст. 280, ч. 8 ст. 469, ст. 494, ст. 510 КПК України.

Відповідно до ч. 3 ст. 280 КПК України, якщо у кримінальному провадженні є два або кілька підозрюваних, а підстави для зупинення стосуються не всіх, прокурор має право виділити досудове розслідування і зупинити його стосовно окремих підозрюваних. Наприклад, один зі співучасників зник, його місцеперебування невідоме, але ж інші учасники процесу через цю обставину не повинні зазнавати обмежень їх права на справедливий розгляд справи у розумні строки.

Згідно з ч. 8 ст. 469 КПК України передбачається можливість укладення угод у разі, якщо згода щодо укладення такої угоди досягнута не з усіма підозрюваними (обвинуваченими), а лише з одним із них (чи кількома). Відповідно, така угода може бути укладена з одним чи кількома з підозрюваних (обвинувачених). Кримінальне провадження щодо особи (осіб), з якими досягнуто згоди щодо укладення угоди, підлягає виділенню в окреме провадження [3, с. 281–283].

У ст. 494 КПК України передбачено, якщо неповнолітній підозрюється у вчиненні кримінального правопорушення разом із повнолітнім, повинна бути з'ясована можливість виділення в окреме кримінальне провадження щодо неповнолітнього під час досудового розслідування [2].

Однак у практиці діяльності слідчих і прокурорів відомі також інші ситуації, які зумовлюють потребу виділення матеріалів досудового розслідування. Зокрема, у низці кримінальних проваджень необхідним є дослідження численних епізодів злочинної діяльності, у них бере участь значне число учасників, потрібне проведення великого обсягу слідчих (розшукових) дій, зокрема тривалих у часі експертиз тощо. У літературі вказується також на можливу активну протидію розслідуванню, застосування найрізноманітніших способів затягування часу, створення різного роду перешкод [3, с. 281–283]. У навчальній літературі цілком правильно вказується, що якщо такі обставини роблять важкодоступним своєчасне закінчення досудового розслідування, створюють загрозу реалізації прав учасників кримінального судочинства на доступ до правосуддя в розумний строк, то вони можуть розцінюватися як такі, що створюють підстави для виділення з цього провадження частини матеріалів в окреме провадження. У цьому разі матеріали провадження в частині доведеного обвинувачення направляються з обвинувальним актом до суду, а в частині нерозслідуваних кримінальних правопорушень чи епізодів злочинної діяльності виділяються в окреме провадження, і їх розслідування закінчується в загальному порядку (цей випадок впливає зі змісту ч. 3 ст. 217 та ст. 28 КПК) [3, с. 281–283]. В.В. Козій цілком слушно зазначає, що за наявності ризику порушення розумних строків кримінального провадження їх дотримання може бути досягнуто завдяки виділенню кримінальних проваджень. При цьому передусім необхідно зважати на їх складність, кількість епізодів злочинної діяльності та осіб, а також процесуальну поведінку останніх, оскільки об'єднання кримінальних проваджень щодо значної кількості підозрюваних (обвинувачених) і значної кількості епізодів злочинної діяльності в одне може призвести до порушення розумних строків кримінального провадження [1, с. 104]. Такий випадок виділення матеріалів кримінального провадження дістав назву направлення кримінального провадження до суду з обвинувальним актом у частині доведеного обвинувачення.

Під час досудового розслідування цілком можливі ситуації встановлення як відсутності зв'язку між окремими кримінальними правопорушеннями, так і відсутності співучасті в діях підозрюваних. У літературі цілком обґрунтовано вказується на потребу виділення таких матеріалів в окремі провадження, керуючись ч. ч. 2, 3, 7 ст. 216 КПК України [3, с. 281–283].

Новелою КПК України 2012 року стало запровадження порядку обчислення строків під час виділення кримінальних проваджень. Зокрема, ч. 7 ст. 217 КПК України передбачає, що днем початку досудового розслідування у провадженні, виділеному в окреме провадження, є день, коли було розпочато розслідування, з якого виділено окремі матеріали [2].

Прокурор приймає рішення про об'єднання чи виділення матеріалів досудового розслідування, про що виносить постанову. Копія згаданої постанови повинна бути приєднана до кримінального провадження, з якого виділені матеріали досудового розслідування (ч. 5 ст. 217 КПК). У новому кримінальному провадженні, до якого були об'єднані чи виділені матеріали досудового розслідування, повинні міститись оригінали чи засвідчені прокурором або слідчим копії процесуальних документів, що мають значення для цього провадження. Матеріали досудового розслідування, які об'єднані чи виділені з додержанням передбачених законом правил об'єднання чи виділення, якщо вони відповідають передбаченим законом вимогам статей 84–86 КПК, можуть бути використані в кримінальному процесуальному доказуванні як докази [3, с. 281–283]. Водночас недосить узгодженими є положення КПК України щодо використання результатів негласних слідчих (розшукових) дій у разі об'єднання чи виділення матеріалів кримінального провадження, зокрема, ч. 1 ст. 257 КПК України передбачає, якщо внаслідок проведення негласної слідчої (розшукової) дії виявлено ознаки кримінального правопорушення, яке не розслідується в цьому кримінальному провадженні, то отримана інформація може бути використана в іншому кримінальному провадженні тільки на підставі ухвали слідчого судді, яка постановляється за клопотанням прокурора. Отже, не зовсім зрозуміло, чи потрібно отримувати дозвіл слідчого судді на використання згаданої інформації в кожному випадку об'єднання чи виділення кримінальних проваджень. На нашу думку, отримання згаданого дозволу є зайвим.

Під час здійснення досудового розслідування трапляються випадки отримання відомостей про кримінальні правопорушення, які, ймовірно, вчинені не підозрюваним у розслідуваному кримінальному провадженні, а іншою особою (чи групою осіб). У такій ситуації відповідні матеріали мають бути виділені в окреме кримінальне провадження. В.В. Павловський цілком слушно зазначає, що у КПК України не визначено алгоритм дій слідчого у випадку встановлення ним особисто підстав для об'єднання або виділення матеріалів кримінального провадження [5, с. 143]. У зв'язку із цим слушною є позиція, висловлена у літературі щодо того, що в такому разі слідчий вносить відповідне клопотання на розгляд прокурору, а прокурор виносить відповідну постанову. З одного боку, це не суперечить нормам кримінального процесуального закону, а з іншого – таку процедуру безпосередньо у КПК України не передбачено. У цьому разі законодавець розмірковував, що прокурор, здійснюючи нагляд за додержанням законів під час проведення досудового розслідування у формі процесуального керівництва досудовим розслідуванням, мав би самостійно встановлювати процесуальну необхідність об'єднання або виділення матеріалів кримінального провадження. Можливий також інший варіант, який потребує внесення змін до КПК України, за якого процесуальне рішення приймає слідчий, погоджуючи його з прокурором [5]. Вважаємо, що варто підтримати зазначені пропозиції та передбачити можливість для слідчого звертатися до прокурора з відповідним клопотанням.

Відповідно до положень ч. 6 ст. 217 КПК України рішення про об'єднання чи виділення матеріалів досудового розслідування не може бути оскаржене. Свого часу в КПК України 1960 р. у ст. 26 «Об'єднання і виділення кримінальних справ» було закріплене положення про те, що кримінальні справи об'єднують в одне провадження з двох підстав: якщо кількох осіб-співучасників обвинувачують у вчиненні одного чи декількох злочинів; якщо одну особу обвинувачують у вчиненні кількох злочинів. У зв'язку з цим окремі науковці зазнача-

ли, що неправильне об'єднання кримінальних справ або виділення з них певних матеріалів могло бути підставою для повернення справи на додаткове розслідування відповідно до положень ст. 246 КПК України 1960 р. [4; 5]. Зауважимо, що чинний КПК України не передбачає інституту повернення кримінальної справи на додаткове розслідування, у зв'язку з чим питання про шляхи подолання негативних наслідків неправильного об'єднання чи виділення матеріалів кримінальних проваджень залишається без відповіді з боку законодавця.

Висновки. Підсумовуючи та узагальнюючи висловлені думки вчених щодо правового інституту об'єднання і виділення матеріалів кримінальних проваджень, можна зробити висновок про існування низки прогалин правового регулювання. Нагальною є потреба передбачити у кримінальному процесуальному законодавстві можливість об'єднання кримінальних проваджень про злочини, вчинені з необережності, та проваджень про «зустрічні» обвинувачення у справах приватного обвинувачення. Перспективним напрямом наукових розвідок є розроблення правового механізму об'єднання кримінальних проваджень про пов'язані між собою злочини, у яких відсутня співучасть у класичному її розумінні.

Список використаних джерел:

1. Козій В. Об'єднання і виділення кримінальних проваджень в аспекті додержання розумності строків. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України*. 2017. № 1. С. 99–106.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 р. № 4651-VI. *Законодавство України*. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/4651-17/page>.
3. Кримінальний процес : підручник / О.В. Капліна, О.Г. Шило, В.М. Трофіменко та ін. / за заг. ред. О.В. Капліної, О.Г. Шило. Харків : Право, 2018. 584 с.
4. Кримінально-процесуальний кодекс України від 28 грудня 1960 р. [втратив чинність]. *Законодавство України*. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1001-05>.
5. Павловський В. Об'єднання та виділення матеріалів досудового розслідування. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2015. Вип. 32. Т. 3. С. 141–144.
6. Потьомкін І. Актуальні проблеми кримінально-процесуального інституту об'єднання та виділення кримінальних справ : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Харків, 1994. 20 с.
7. Рибалко В., Филистин А. Підстави об'єднання матеріалів кримінального провадження. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія: Юридична*. 2016. № 2. С. 371–380. URL: http://www2.lvduvs.edu.ua/documents_pdf/visnyky/nvsvy/02_2016/16rvomkp.pdf.

